

Ιστορικά παραλειπόμενα

Ο βρετανός συγγραφέας **Τζάιλς Μίλτον** σταχυολογεί 100 μικρές αφηγήσεις από τα ψιλά γράμματα της Ιστορίας συνδυάζοντας το **συναρπαστικό** με το **παράδοξο**

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

ΤΖΑΪΛΣ ΜΙΛΤΟΝ
Συναρπαστικά παραλειπόμενα της Ιστορίας

Μετάφραση Ουρανία Παπακωνσταντοπούλου. Εκδόσεις Πατάκη, 2017, σελ. 560, τιμή 18,80 ευρώ

Το 1926 ο 56χρονος ρώσος βιολόγος Ιλια Ιβάνοβιτς Ιβάνοφ αποβιβαζόταν στο Κονακρύ της Γαλλικής Γουινέας προκειμένου να διεξαγάγει μια σειρά πειραμάτων εγκεκριμένων από τη Σοβιετική Ακαδημία Επιστημών. Οι έρευνές του επικεντρώνονταν στην τεχνητή γονιμοποίηση και στην καλλιέργεια υβριδίων: ως τότε είχε δημιουργήσει διάφορα νέα είδη, μεταξύ των οποίων ξεχώριζαν η ονοζέβρα και ο γελαδοβίσωνας. Τελικός στόχος και αντικείμενο του ερευνητικού του ταξιδιού ωστόσο δεν ήταν τίποτε λιγότερο από τη φιλοδοξία της επιτυχούς διασταύρωσης ανθρώπου και πιθήκου. Με την άδεια του παρισινού Ινστιτούτου Παστέρ να έχει ελεύθερη πρόσβαση στους χιμπαντζήδες του στην πόλη Κίντια, ο Ιβάνοφ προχώρησε στο σχέδιό του να γονιμοποιήσει θηλυκούς πιθήκους – αλλά και ιθαγενείς γυναίκες. Οι αντιξοότητες ωστόσο ήταν πολλές: οι χιμπαντζήδες δεν εγκυμονούσαν, οι γυναίκες δεν συνεργάζονταν, ο γάλλος κυβερνήτης απέρριψε χωρίς συζήτηση την ιδέα του να τις υποβάλει σε γονιμοποιητική θεραπεία εν αγνοία τους. Οι πιθήκοι που μετέφερε αργότερα στη Σοβιετική Ένωση για να συνεχίσει τις προσπάθειές του σε φιλικότερο έδαφος πέθαναν και ο ίδιος το 1930 συνελήφθη ως αντιφρονών και εξορίστηκε στο Καζακστάν. Η μικρή αυτή ιστορία ύβρεως και υβριδισμού που παραθέτει ο Τζάιλς Μίλτον στο βιβλίο του «Συναρπαστικά παραλειπόμενα της Ιστορίας» είναι ενδεικτική για το συνολικό περιεχόμενό του – μια απολαυστική συλλογή ψηγμάτων γνώσης που ισορροπεί ανάμεσα στο εγκυκλοπαιδικό και στο αξιοπερίεργο. Συγγραφέας της λεγόμενης popular history, όρος ο οποίος στη Βρετανία

σηματοδοτεί μια πιο φιλική προς τον αναγνώστη προσέγγιση από αυτήν της ακαδημαϊκής ιστορίας, ο 50χρονος Μίλτον έγινε γνωστός στην Ελλάδα με τον «Χαμένο παράδεισο» (εκδ. Μίνωας), καλογραμμένη αφηγηματική προσέγγιση της καταστροφής της Σμύρνης το 1922. Εδώ συγκεντρώνει 100 συνοπτικές διηγήσεις από τα «ψιλά» της Ιστορίας χρησιμοποιώντας για την επιλογή του αυτή ένα ευρύ δίκτυο. Διαβάζει κανείς για τον Στάμπυ, τον μοναδικό σκύλο στην ιστορία του αμερικανικού στρατού που ανήλθε στο αξίωμα του λοχία, για

στη γενική δοκιμή της απόβασης στη Νορμανδία που έγινε στις 28 Απριλίου 1944 με πραγματικά πυρά στο Ντέβον και κόστισε τη ζωή σε 946 στρατιώτες απουσιάζει από τις ιστορίες του πολέμου, το ίδιο και η χρήση αεροστάτων-βομβών από τον ιαπωνικό στρατό για να πλήξουν τυχαίους στόχους στις ΗΠΑ το 1945.

Η υποσημείωση και τα ανάλεκτα

Ωστόσο, παρά την αναμφισβήτητη ψυχαγωγική τους λειτουργία, τα παραλειπόμενα του Μίλτον δεν παύουν να αποτελούν αυτό που δηλώνει ο πρωτότυπος τίτλος: footnotes, υποσημειώσεις. Και οι υποσημειώσεις από μόνες τους δεν συνιστούν Ιστορία. Ο εξεζητημένος, βοηθητικός και διακριτά επιστημονικός τους ρόλος έχει επισημανθεί γλαφυρά

Οι συνοπτικές διηγήσεις του Μίλτον μιλούν για διάσημους και άσημους, για παράδοξα και καθημερινά στιγμιότυπα της Ιστορίας, για γνωστά και άγνωστα στο ευρύ κοινό γεγονότα της

την άτυχη στιγμή που ο Σουν Γιαστίνγκ επέλεξε να γίνει ο τελευταίος ευνούχος της Κίνας ακριβώς πάνω στη συγκυρία της παραίτησης του Που Γι, του τελευταίου αυτοκράτορα, για τις δυσχέρειες στην παράδοση του Χίρο Ονόντα που κρυμμένος στη ζούγκλα των Φιλιππινών συνέχιζε τις εχθροπραξίες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ως τον Μάρτιο του 1974, για την καταβρόχθιση του τελευταίου ντόντο, για τον εθισμό του Αδόλφου Χίτλερ στην κοκαΐνη. Ιστορίες κανιβαλισμού εναλλάσσονται με αφηγήσεις ηρωισμού, παράδοξες κλοπές με αριστοτεχνικές μεταμφιέσεις, πορτρέτα διασήμων με προσωπογραφίες ασήμων. Ο Μίλτον αξιοποιεί αποτελεσματικά τόσο τον Τύπο της εποχής όσο και τα επίσημα αρχεία – η αναφορά

σε ένα γοπτευτικό βιβλίο του Αντονι Γκράφτον («Η υποσημείωση. Μια παράξενη ιστορία», εκδ. Πατάκη). Χάρη στον χαρακτήρα συμπλήρωσης και βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης οι υποσημειώσεις απέκτησαν καιρία σημασία για τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Η ύπαρξή τους εν κενώ όμως δεν δύναται να συγκροτήσει μια αφήγηση, εφόσον στερείται νοηματοδοτικού και κανονιστικού πλαισίου. Αυτό φαίνεται πιο καθαρά σε κείμενα όπως τα «Απόδραση από το Αουσβιτς» ή «Οι τελευταίες ώρες του Χίτλερ»: καθώς ακόμα και ένας προικισμένος συγγραφέας όπως ο Μίλτον δύσκολα μπορεί να δώσει μέσα σε ελάχιστες γραμμές την πυκνότητα της ιστορικής ύφανσης που απαιτεί το Ολοκαύτωμα

ή ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η βινιέτα λειτουργεί λιγότερο αποτελεσματικά από ό,τι άλλες, πιο πρόσφορες στο να συνοψίζουν θεσμούς και νοοτροπίες του παρελθόντος, όπως το επεισόδιο της ρίψης στο πέλαγος 132 σκλάβων του δουλεμπορικού «Zong» το 1781 για λόγους κερδοσκοπίας εξαιτίας της ασφάλισής τους ως εμπορεύματος.

Την αποσπασματικότητα αυτή ενισχύει το γεγονός ότι ο Μίλτον αναμειγνύει πραγματικά παραλειπόμενα, στιγμιότυπα δηλαδή άγνωστα στο ευρύ κοινό, με γεγονότα εγγεγραμμένα πια στη συλλογική συνείδηση (η αυτοκτονία του Χίτλερ, ο θάνατος του Στάλιν, η ταρξίευση του Λένιν) ή περιπτώσεις με χαρακτήρα εντυπωσιασμού, όπως η εξιστόρηση μιας δολοφονίας σεξουαλικού χαρακτήρα στην Ιαπωνία του 1936 στο κείμενο με τον ενδεικτικό τίτλο «Ποτέ μην πέφτεις στο κρεβάτι με μαχαίρι». Εδώ ο συγγραφέας δεν αποφεύγει τη συγγένεια των αναλέκτων με το παράδοξο (διόλου τυχαίος και ο όρος «συναρπαστικά» / fascinating στον τίτλο), λειτουργία που διέθεταν συλλογές ιστορικών ανεκδότων ήδη από τη μεσαιωνική εποχή. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί αντισταθμιστικά πως για τον πιο φιλοπερίεργο αναγνώστη ο Μίλτον φροντίζει να παραθέσει μια βασική βιβλιογραφία που καλύπτει εν εκτάσει τα περιστατικά τα οποία ο ίδιος σύντομα διεκτραγωδεί.

Το παράδειγμα της μικροϊστορίας

Υπό προϋποθέσεις, είναι αλήθεια, οι υποσημειώσεις της Ιστορίας μπορούν να μεταβληθούν σε σημαίνουσες αφηγήσεις. Παράδειγμα αποτελεί η λεγόμενη «μικροϊστορία», η εντατική μελέτη ενός συμβάντος, των περιστάσεων της ζωής ενός ατόμου, των πτυχών της καθημερινότητας μιας κοινότητας που θέτει ευρύτερα ερωτήματα για μια περίοδο ή μια κοινωνία εργαζόμενη με μεγέθη υποσημείωσης στην ιστορική κλίμακα. Το θαυμάσιο έργο του ιταλού ιστορικού Κάρλο Γκίνζμπουργκ «Το τυρί και τα σκουλήκια» (εκδ. Αλεξάνδρεια), χαρακτηριστικό δείγμα εξαιρετικής μικροϊστορικής μελέτης, προέκυψε από τα πρακτικά μιας μόνο δίκης της Ιεράς Εξέτασης στο Φρίουλι του 16ου αιώνα. Ανασυσταίνοντας τη ζωή του μυλωνά Μενόκιο, ο Γκίνζμπουργκ διηγείται ένα επεισόδιο της κατασταλτικής δράσης της Καθολικής Εκκλησίας υποδεικνύοντας παράλληλα την υπονόμευση των ιεραρχιών και της αδιατάρακτης ηγεμονίας των ελίτ που προκάλεσε η έλευση της τυπογραφίας: γνωρίζοντας ανάγνωσ ο Μενόκιο συγκροτεί από λίγα διάσπαρτα βιβλία μια ολόκληρη δική του θεολογία, μείγμα λόγιων κειμένων και λαϊκών πεποιθήσεων, δικάζεται για τις δοξασίες του, καταδικάζεται ως αιρετικός και πεθαίνει στην πυρά το 1599. Η υποσημείωση των εκκλησιαστικών αρχείων ανοίγει έτσι ένα παράθυρο στις νοοτροπίες, στις συμπεριφορές, στις πρακτικές και στους ιδεολογικούς καταναγκασμούς της ευρωπαϊκής κοινωνίας μετά τη Μεταρρύθμιση. Ο Τζάιλς Μίλτον όμως δεν έχει φιλοσοφικές βλέψεις ούτε και φιλοδοξεί να εκφράσει με το βιβλίο του παρόμοιες ιστοριογραφικές αξιώσεις. Δική του επιδίωξη είναι η τέρψη του αναγνώστη με την παροχή μιας αξιόπιστης πληροφορίας και ως προς αυτό δικαιούται τον έπαινο, μια και τα καταφέρνει υποδειγματικά.

Ο Λοχίας Στάμπυ, ο θρυλικός σκύλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου

